

ZAMONAVIY SHAROITDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI KASBIY TAYYORLASH JARAYONIGA DEONTOLOGIK YONDASHUV

Nasirova Nigora Baxtiyor qizi

Andijon Davlat Pedagogika Instituti,

Pedagogika yo'nalishi 2-bosqich magistranti

nasirovanigora.99@icloud.com

+998979963494

0009-002-0604-519

Annotatsiya: Mazkur ishda zamonaviy sharoitda bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlash jarayoniga deontologik yondashuvning mazmuni, ahamiyati va uni amaliyotga joriy etish yo'llari tahlil qilinadi. Deontologik tayyorlash o'qituvchining kasbiy axloqiy sifatlarini shakllantirish, o'quvchi shaxsiga hurmat, adolat, mas'uliyat kabi qadriyatlarni singdirishda muhim o'rin tutishi asoslanadi. Shuningdek, axborot texnologiyalari kengayishi davrida o'qituvchilarning etik madaniyatini rivojlantirish zaruriyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: deontologiya, kasbiy etik, o'qituvchi tayyorlash, axloqiy madaniyat, zamonaviy ta'lim

Аннотация: В данной работе анализируется содержание и значение деонтологического подхода в профессиональной подготовке будущих учителей в современных условиях. Обосновывается необходимость формирования у педагогов высоких профессионально-нравственных качеств и соблюдение этических норм в образовательном процессе. Отдельно рассматриваются особенности развития этической культуры учителя в условиях широкого применения информационных технологий.

Ключевые слова: деонтология, профессиональная этика, подготовка учителей, моральная культура, современное образование

Annotation: *This work analyzes the essence and importance of the deontological approach in the professional training of future teachers in modern conditions. It substantiates the necessity of developing professional ethical qualities in teachers and strict adherence to ethical norms in the educational process. The importance of enhancing teachers' ethical culture in the context of expanding information technologies is also highlighted.*

Keywords: *deontology, professional ethics, teacher training, moral culture, modern education*

Ta'lim jamiyat taraqqiyotining muhim poydevori bo'lib, uning sifati bevosita o'qituvchi shaxsiga bog'liqdir. Hozirgi davr ta'limdan yuqori kasbiy malaka bilan bir qatorda axloqiy yetuklik, insonparvarlik, etik madaniyat va javobgarlik kabi sifatlarni talab qilmoqda. Globalizatsiya jarayonlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining kengayishi, demokratiya va inson huquqlariga hurmatning kuchayishi o'qituvchi faoliyatiga yangi mazmun va talablar olib kelmoqda. Mazkur sharoitda bo'lajak o'qituvchini tayyorlash jarayoniga deontologik yondashuvning joriy etilishi ta'limning mazmuni va sifatini ta'minlashning eng samarali yo'nalishlaridan biridir. Ushbu maqolada deontologik yondashuvning mazmuni, zarurati, shakllanish usullari hamda ta'lim jarayoniga ta'siri ilmiy asosda yoritiladi.

Deontologik yondashuvning ilmiy mazmuni

Deontologiya kasbiy axloq normalari, professional talablar va etik burchlarni o'rganuvchi fan bo'lib, pedagogika bilan uzviy bog'liqdir. O'qituvchi kasbi eng yuqori axloqiy talablarni talab qiladigan kasblardan biri hisoblanadi. Chunki o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchi uchun axloqiy namunadir. Deontologik yondashuv o'qituvchining axloqiy pokligi, mehr-shafqati, adolatga rioya qilishi, javobgarligi, o'quvchi huquqlarini hurmat qilishi, muloqot etikasi va professional rivojlanishi kabi bir qator sifatlarni shakllantirishga qaratilgan. Ushbu yondashuv o'qituvchi shaxsini insoniy, yetuk, mas'uliyatli va ma'naviy boy shaxs sifatida shakllantirishning ilmiy asosini yaratadi. Deontologik yondashuvning

samaradorligi o'qituvchi shaxsida shakllanadigan professional etik qarashlar bilan chambarchas bog'liqdir. Axloqiy qaror qabul qilish qobiliyati, murakkab pedagogik vaziyatlarda to'g'ri yo'lni topa bilish, o'quvchi bilan munosabatlarda o'zini tutish madaniyati kabi ko'nikmalar deontologik tayyorgarlikning asosiy natijalaridir. Bu ko'nikmalar shakllangan o'qituvchi ta'lim jarayonini nafaqat mazmun jihatdan boyitadi, balki o'quvchilarda ijobiy xulq, intizom, mas'uliyat va o'zini boshqarish kabi fazilatlarning tarkib topishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Natijada ta'lim jarayonida yuzaga keladigan turli ijtimoiy va pedagogik muammolar ham kamayadi.

Zamonaviy sharoitda deontologik yondashuvning zarurati

Zamonaviy ta'lim sharoitida deontologik yondashuvning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Avvalo, axborot texnologiyalarining keng tarqalishi o'qituvchidan internet etikasi, intellektual mulk huquqlariga rioya, ma'lumot bilan ishlash madaniyati kabi yangi etik talablarni talab qiladi. Onlayn ta'limning kengayishi o'qituvchining xulqi, nutqi, muloqot madaniyati va professional munosabatlariga bo'lgan talabni yanada kuchaytiradi. Jamiyatdagi demokratik qadriyatlarning rivojlanishi o'quvchi bilan munosabatlarda hurmat, tenglik va shaxsiy chegaralarni bilishni talab qiladi. Shuningdek, zamonaviy yoshlarning psixologik xususiyatlari, ularning turli ijtimoiy muammolar bilan duch kelishi o'qituvchidan yuqori etik madaniyatni talab qiladi. Shunday ekan, deontologik yondashuv nafaqat zarurat, balki ta'limning rivojlanishi uchun strategik ahamiyatga ega omil hisoblanadi. Bugungi kunda o'qituvchi faoliyati bilan bog'liq bo'lgan etik talablar nafaqat milliy, balki xalqaro standartlar asosida ham yangilanmoqda. Xalqaro ta'lim tashkilotlari tomonidan belgilangan professional etik prinsiplari, inson huquqlari kodekslari, ta'limda gender tengligi, diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslik kabi talablar o'qituvchidan yanada keng qamrovli etik madaniyatni talab etadi. Shuning uchun bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida global etik qadriyatlarni milliy qadriyatlar bilan uyg'un holda singdirish alohida ahamiyat kasb etadi. Bu esa

o'qituvchining dunyoqarashi keng, tolerant va madaniyatli shaxs bo'lib shakllanishiga xizmat qiladi.

Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda deontologik talablar

Bo'lajak o'qituvchini tayyorlash jarayonida eng avvalo kasbiy burch va javobgarlik masalalari ustuvor hisoblanadi. O'qituvchi ilmiy haqiqat, adolat, xolislik prinsiplari asosida ishlashi zarur. O'qituvchi shaxsiga hurmat esa pedagogik etikning asosiy talablaridan biridir. Har bir o'qituvchi alohida shaxs bo'lib, uning sha'ni, fikri va qadr-qimmati hurmat qilinishi kerak. O'qituvchining axloqiy namunadorligi tarbiyaning eng samarali shakllaridan biridir, chunki o'qituvchi ko'proq o'qituvchining xulqidan ta'sirlanadi. Muloqot etikasi, ya'ni baholash, tanqid, suhbat va maslahat berishda muloyimlik va hurmat kabi talablar ham muhimdir. O'qituvchi o'z ustida ishlash, yangiliklarni o'rganish va pedagogik madaniyatni oshirish orqali professional rivojlanishi zarur. Deontologik tayyorgarlikning yana bir muhim jihati – o'qituvchi bilan ota-ona hamkorligini to'g'ri yo'lga qo'yishdir. Ota-onalar bilan muloqotda hurmat, muloyimlik, ochiqlik va mas'uliyat tamoyillariga rioya etish ta'lim jarayonining muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tarbiyaviy masalalarni muhokama qilish, o'qituvchi bilan bog'liq muammolarni hal etishda o'qituvchi va ota-ona o'rtasidagi etik munosabatlar sifat va natijaga teskari ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun deontologik yondashuv o'qituvchini faqat o'qituvchi bilan emas, balki ta'lim jarayonidagi barcha ishtirokchilar bilan professional etik munosabat o'rnatishga o'rgatadi.

Deontologik tayyorgarlikning shakllari va usullari

Deontologik tayyorgarlikning samarali shakllaridan biri kasbiy axloq fanini o'qitishdir. Ushbu fan talabalarni professional etik normalar bilan ilmiy asosda tanishtiradi. Etik vaziyatlarni tahlil qilish usuli talabalarda to'g'ri qaror qabul qilish, mas'uliyat va tafakkurini rivojlantiradi. Rol o'yinlari va treninglar esa muloqot etikasi, konfliktlarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Ustoz-shogird usuli talabalarni tajribali o'qituvchilarning real faoliyati bilan tanishtiradi. Refleksiya

mas'ulotlari talabalarni o'z xatti-harakatlarini tahlil qilishga, xatolaridan saboq olishga o'rgatadi. Bundan tashqari, o'qituvchi kasbining etik kodeksini o'rganish talabalarni professional faoliyatda etik talablarni to'liq anglashiga xizmat qiladi.

Deontologik yondashuvning ta'lim sifati va jamiyat rivojiga ta'siri

Deontologik yondashuvning ta'lim sifati va jamiyat rivojiga ta'siri beqiyosdir. Axloqiy yetuk o'qituvchi o'quvchi tarbiyasini yuqori darajada ta'minlaydi, ta'lim muassasalarida ma'naviy muhitni yaxshilaydi, konfliktlar kamayadi va o'qituvchiga bo'lgan ishonch ortadi. Deontologik talablar jamiyatda hurmat, adolat, mas'uliyat kabi qadriyatlarning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, ta'limning ijtimoiy obro'si oshishi bilan birga jamiyatning intellektual salohiyati ham yuksaladi. Deontologik yondashuvning ta'lim tizimiga tatbiqi jamiyatning ma'naviy barkamolligini ta'minlashga xizmat qiladi. Axloqiy yetuk o'qituvchi tarbiyalagan shaxs milliy qadriyatlarni hurmat qiladi, boshqalarga nisbatan tolerant bo'ladi, o'z huquqlari bilan birga boshqalarning huquqlarini ham qadrlaydi. Bunday shaxslar jamiyatning intellektual va ma'naviy salohiyatini yuksaltiradi. Shuning uchun deontologik tayyorgarlik nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy vazifa sifatida ham qaralishi zarur, chunki ta'lim orqali jamiyatning kelajagi shakllanadi.

Xulosa Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchi shaxsining roli va ahamiyati yanada kuchayib bormoqda. Ta'lim sifati, o'quvchi shaxsining ma'naviy yetukligi va jamiyatning intellektual salohiyati bevosita o'qituvchining kasbiy va axloqiy tayyorgarligiga bog'liqdir. Mazkur maqolada ko'rsatganimizdek, deontologik yondashuv bo'lajak o'qituvchini tayyorlash jarayonining ajralmas qismi bo'lib, u o'qituvchi shaxsida professional etik madaniyat, axloqiy qaror qabul qilish qobiliyati, hurmat, adolat, mas'uliyat va insonparvarlik kabi fundamental fazilatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda ta'lim jarayoniga ta'sir etuvchi omillar, xususan globalizatsiya, axborot texnologiyalarining rivoji, inson huquqlariga hurmat kabi jarayonlar o'qituvchidan yanada yuqori etik madaniyatni talab etmoqda. Deontologik

tayyorgarlik nafaqat ta'lim mazmunini boyitadi, balki o'quvchilarda ijobiy xulq, intizom, mas'uliyat, mehr-shafqat kabi insoniy fazilatlarning tarkib topishiga xizmat qiladi. Shuningdek, o'qituvchi bilan ota-ona hamkorligi, ta'lim jarayonidagi barcha ishtirokchilar bilan professional munosabatlar ham deontologik talablar asosida olib borilishi ta'limning muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

Natijada deontologik yondashuvning ta'lim tizimiga keng joriy etilishi jamiyatning ma'naviy barkamolligiga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning mustahkamlanishiga olib keladi. Shuning uchun bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida deontologik kompetensiyalarni shakllantirish ustuvor vazifa bo'lib qolmoqda. Axloqiy yetuk, etik madaniyatga ega o'qituvchi tarbiyalayotgan shaxs esa jamiyatning kelajagini belgilovchi eng muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimova M. *Pedagogik etik va deontologiya*. – Toshkent: Fan, 2020. – 152 bet.
2. Xolmirzaev B. *Ta'lim jarayonida o'qituvchi shaxsining roli*. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 198 bet.
3. Yusupov A. *Zamonaviy pedagogika asoslari*. – Toshkent: Mazmun, 2021. – 240 bet.
4. UNESCO. *Teacher Ethics and Professional Standards in Modern Education*. – Geneva, 2022. – 88 bet.
5. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. *O'qituvchi kasbi etik kodeksi* (rasmiy nashr), 2023. – 40 bet.
6. Abdullayev R. *Ta'limda axloqiy tarbiya masalalari*. – Samarqand: Ilm, 2018. – 134 bet.